

ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук, професора

Герелюка Віталія Івановича на дисертаційну роботу

Фороса Анатолія Ілліча на тему: «Оцінка стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів з парафункціями зубо-щелепового апарату в ході ортопедичного протезування незнімними конструкціями», яка представлена до офіційного захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія» у створену для разового захисту спеціалізовану вчену раду ДФ 61.051.027 у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України

Згідно сучасних даних епідеміологія наркоманії за останні роки продовжує зростати у геометричній прогресії, в зв'язку з чим стала значущою проблемою сьогодення.

Наркозалежність – непереборний потяг пов'язаний з психічною (психологічною), а інколи фізичною (фізіологічною) залежністю від наркотиків. Згідно настанов (ВООЗ) 2017 року рекомендовано створення умов для ефективного лікування СНІДу, ТБ і супутніх захворювань (сепсис, гнійні інфекції, гепатити В і С, трофічні виразки, флебіти) у наркозалежних та заходів по покращанню соматичного здоров'я пацієнтів.

З численних клінічних досліджень, проведених за участі наркозалежних пацієнтів, відомо не тільки про більшу поширеність стоматологічних захворювань серед даного контингенту, а й про можливість діагностики у них специфічних порушень. Саме тому вивчення специфічності змін ротової порожнини, парафункцій зубо-щелепового апарату зокрема, в залежності від конкретного типу наркотичної речовини та терміну її прийому є одним із актуальних науково-практичних завдань сучасної медицини.

Вивчення особливостей проявів парафункцій у наркозалежних пацієнтів та хворих наркологічних закладів відіграє важливу роль у виборі адекватного методу їх лікування. Подальше дослідження та системна оцінка змін стоматологічного статусу наркозалежних та хворих спеціалізованих наркологічних відділень дозволить запровадити адаптацію та модифікацію підходів та методів незнімного ортопедичного протезування специфічної групи пацієнтів для підвищення ефективності комплексної стоматологічної реабілітації та об'єктивізації результатів лікування артикуляційно-суглобових порушень.

Враховуючи вищевикладене, вважаю, що дисертаційна робота А.І. Фороса, яка присвячена оцінці стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів з парафункціями зубо-щелепового апарату в ході ортопедичного протезування незнімними конструкціями, є актуальною, оригінальною і своєчасною роботою, що має клінічне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри ортопедичної стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: «Клініко-експериментальне обґрунтування застосування сучасних стоматологічних технологій та експертна оцінка якості лікування та профілактики основних стоматологічних захворювань», номер державної реєстрації – 0113U003611 та «Клініко-лабораторне дослідження сучасних стоматологічних технологій та експертна оцінка якості методик лікування», номер державної реєстрації – 0118U004526. Автор є безпосереднім виконавцем зазначеного фрагменту планованої науково-дослідницької роботи. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол №14 від 21.11.2017 року).

Згідно біоетичної комісії ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол №5 від 10 березня 2020 року) всі матеріали дисертаційної роботи відповідають вимогам норм біоетики та рекомендацій Гельсінської декларації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність

Концепція дисертаційного дослідження є добре спланованою та послідовною. Дослідження виконано на високому науковому рівні. Дисертант на основі глибокого аналізу найновішої наукової літератури логічно обґрунтував мету та завдання дослідження. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, обґрунтовані. Достовірність висновків і положень, що сформульовані в дисертації, ґрунтується на наступному.

Дисертантом обстежено 229 пацієнтів, серед яких 119 наркозалежних та 110 ненаркозалежних пацієнтів. Проведено огляд 119 пацієнтів комунального некомерційного підприємства «Закарпатський обласний медичний центр психічного здоров'я та медицини залежностей» Закарпатської обласної ради в м. Ужгород за попередньою їхньою згодою та з

дотриманням анонімності їх даних. Із 119 наркозалежних в 98 осіб (основна група) виявлено ознаки парафункцій зубо-щелепового апарату, такі як патологічна стертість зубів, які потребували лікування незнімними конструкціями. Із 110 пацієнтів, які згідно анамнезу не вживали жодних наркотичних речовин, ознаки парафункцій зубо-щелепового апарату, такі як патологічна стертість зубів, було виявлено у 58 пацієнтів (група порівняння). Проводився клінічний та інструментальний огляд пацієнтів. Обстеження пацієнтів проводилося згідно рекомендацій ВООЗ.

Дисертант вдало і обґрунтовано застосував комплекс сучасних адекватних методів дослідження: клінічних, рентгенологічних, гістологічних, статистичних та функціональних.

Довідка про перевірку первинної документації дисертаційної роботи Фороса Анатолія Ілліча «Оцінка стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів з парафункціями зубо-щелепового апарату в ході ортопедичного протезування незнімними конструкціями» засвідчує дійсний обсяг виконаної дисертантом роботи та об'єм дослідження, що підтверджує об'єктивність та вірогідність положень і висновків дисертації.

Наукова новизна дослідження та отриманих результатів

Розроблено обґрунтовані підходи до комплексного лікування наркозалежних пацієнтів із парафункціями зубо-щелепового апарату з врахуванням специфіки змін та критеріїв для оцінки стабілізації параметрів патології на етапах протетичної реабілітації та реєстрації віддалених результатів.

Доповнено дані аналізу стоматологічного статусу наркозалежних в залежності від віку пацієнтів, стажу вживання наркотичної речовини. Проведено оцінку індексу парафункцій жувальних м'язів серед пацієнтів основної групи і установлення ступеню їх важкості за Флейшером до лікування та після лікування. Виявлено кореляційний зв'язок між ступенем патологічної стертості та видом вживаної наркотичної речовини. Вперше в ході дослідження зіставлено клінічний статус із даними гістологічного дослідження твердих тканин зубів. Проаналізовано гістологічні зміни тканин зуба у наркозалежних та ненаркозалежних пацієнтів із парафункціями зубо-щелепового апарату. Проведено порівняльну характеристику і аналіз структурних змін.

Вперше розроблено цільову програму корекції проявів парафункції та патологічних змін стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів, яка базується на врахуванні

показників електроміографічної активності жувальних м'язів, нівелюванні складових патологічної м'язово-оклюзійної енграми за рахунок депрограмації, картуванні зон прийнятної розподілу жувального навантаження за даними залишкового пародонтального резерву окремих одиниць зубного ряду та їх груп, репрограмуванні оклюзійно-мязового патерну виходячи із прийнятної схеми розподілу жувального навантаження, з подальшим збереженням сформованого патерну та його переносом на дизайн тимчасових та постійних незнімних ортопедичних реставрацій.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що дисертантом А.І. Форосом вперше розроблено підхід до комплексного лікування наркозалежних пацієнтів із парафункціями зубо-щелепового апарату з врахуванням специфіки змін та критеріїв для оцінки стабілізації параметрів патології на етапах протетичної реабілітації та реєстрації віддалених результатів. Розроблена цільова програма корекції проявів парафункції та патологічних змін стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес та науково-дослідну роботу кафедри ортопедичної стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедри стоматології післядипломної освіти з курсом терапевтичної та ортопедичної стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ортопедичного відділення клінічної бази ТОВ «Університетська стоматологічна поліклініка», кафедри ортопедичної стоматології ВДНЗ «Буковинський державний медичний університет», кафедри ортопедичної стоматології Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, кафедри ортопедичної стоматології ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедри ортопедичної стоматології з імплантологією Української медичної стоматологічної академії, стоматологічного відділення клінічної бази НЛЦ «Університетська клініка» м. Чернівці, кафедри ортопедичної стоматології Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, кафедри ортопедичної стоматології Харківського національного медичного університету, відділення ортопедичної стоматології університетського стоматологічного центру Харківського національного медичного університету.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи

Дисертаційна робота має традиційну форму, написана українською мовою на 209 сторінках друкованого тексту, із них 143 сторінки основного тексту. Дисертація містить такі розділи: вступ, аналітичний огляд літератури, матеріали та методи дослідження, три розділи із результатами досліджень, аналіз та узагальнення результатів дослідження, висновки, список використаних джерел, додатки. Список використаних джерел літератури складається з 197 джерел, з яких 90 кирилицею і 107 латиницею. Дисертація ілюстрована 17 рисунками та 37 таблицями. Загальний обсяг та структура дисертаційної роботи відповідає вимогам атестаційної комісії МОН України щодо дисертаційних робіт.

Анотація дисертації українською і англійською мовами викладена на 19 сторінках, написана чітко і логічно, приведено список 13 публікацій автора за темою дисертації.

Вступ складається із 8 сторінок, де чітко та лаконічно висвітлено актуальність вибраної теми, якій присвячена робота, коротко обґрунтовано важливість наукового пошуку, взаємозв'язок з науковими програмами, сформульовані мета та виділено завдання, предмет дослідження, чітко висвітлена наукова новизна та практичне значення роботи, наведена інформація про впровадження отриманих результатів у практику, апробація та список публікацій. Зроблене у «Вступі» обґрунтування актуальності вибраної теми дисертації свідчить про те, що автор вибрав важливу для практики тему, вірно оцінив її сучасну клінічну і соціальну значущість. Даний розділ оформлено згідно вимог атестаційної комісії МОН України та містить всі пункти та інтерпретацію.

У **розділі 1** дисертації «Специфічність виникнення патологій зубо-щелепового апарату, парафункціональних оклюзійних та суглобових порушень в залежності від параметрів впливу діючої речовини (огляд літератури)», який складається з трьох підрозділів, подано аналітичний огляд вітчизняної та зарубіжної наукової літератури за темою дослідження. У першому підрозділі проаналізовано дані щодо впливу специфічних груп наркотичних речовин на виникнення патологій зубо-щелепового апарату. У другому підрозділі подано особливості комплексного стоматологічного лікування та ідентифікації пацієнтів із наркотичною залежністю. У третьому підрозділі проаналізовано проблему протетичної реабілітації пацієнтів із наркотичною залежністю в умовах наявних парафункціональних оклюзійних та суглобових порушень. Огляд літератури висвітлює сучасний стан проблеми.

Форма аналізу наукової літератури показує високу ерудицію здобувача та уміння узагальнювати дані літератури.

У **розділі 2** «Програма, матеріали та методи дослідження», який складається з чотирьох підрозділів, на 14 сторінках дана характеристика матеріалу дослідження та обґрунтовано методологічний підхід, а саме таких методів: аналітичних, рентгенологічних, клінічних, гістологічних, статистичних та функціональних. В ході дослідження обстежено достатню кількість пацієнтів. Структура дизайну дослідження чітко описана та етапність його проведення обґрунтована. Також висвітлені методики всіх спеціальних методів, що були використані в ході даного дослідження, включаючи методи статистичного аналізу. Обрані методики цілком відповідають завданням дослідження, є сучасними та інформативними. Дослідження проведено на кафедрі ортопедичної стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Розділ містить 4 таблиці.

У **розділі 3** «Реєстрація клінічних змін одонтологічного статусу у пацієнтів із наркотичною залежністю», який складається з п'яти підрозділів, на 37 сторінках проведено визначення захворюваності та поширеності специфічних форм наркотичної залежності серед хворих Закарпатської області, проведено аналіз клінічних змін твердих тканин зубів, слизової оболонки порожнини рота та пародонту та умов для їх корекції, дана клінічна характеристика обстежених пацієнтів та відомості про індексну оцінку стоматологічного статусу обстежених пацієнтів, описано гістологічні зміни тканин зубів наркозалежних пацієнтів. Розділ закінчується коротким узагальненням і приведено список 4 публікацій дисертанта, в яких висвітлено матеріал цього розділу. Розділ містить 22 таблиці та 13 рисунків.

У **розділі 4** «Розробка підходу до прогнозованого пацієнт-орієнтованого ортопедичного лікування наркозалежних пацієнтів», який складається з трьох підрозділів, на 27 сторінках висвітлено проблему комплексної оцінки змін оклюзійного патерну серед стоматологічних пацієнтів з наркотичною залежністю, проведено аналіз залишкового пародонтального резерву окремих зубів як потенційних опор незнімних ортопедичних конструкцій, описано корекцію м'язової складової у структурі оклюзійної взаємодії при цільовому купіруванні парафункцій та ортопедичній реабілітації наркозалежних стоматологічних пацієнтів. Розділ закінчується узагальненням і приведено список 3 публікацій дисертанта, в яких висвітлено матеріал цього розділу. Розділ містить 3 таблиці та 4 рисунки.

У розділі 5 «Оцінка результатів реабілітації пацієнтів із наркотичною залежністю», який складається з двох підрозділів, на 12 сторінках описано розробку критеріїв оцінки змін стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів у ході ортопедичного лікування та проведено комплексний аналіз параметрів зубо-щелепового апарату на різних етапах реабілітації пацієнтів. Розділ закінчується коротким узагальненням і приведено список 2 публікацій дисертанта, в яких висвітлено матеріал цього розділу. Розділ містить 8 таблиць.

У розділі 6 «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» на 11 сторінках проведено глибокий, змістовний і аргументований аналіз та узагальнення результатів дослідження, в якому дисертант Форос А.І. не тільки підсумовує і аналізує одержані дані, але й порівнює їх з даними інших дослідників та полемізує з ними, виділяє пріоритетні прикладні шляхи подальшого використання одержаних результатів. Наголошує відсутність даних наукової літератури з обраної теми, що підкреслює актуальність і новизну наукового дослідження автора. Розділ написано кваліфіковано, логічно, обґрунтовано, що свідчить про наукову зрілість здобувача. Цей розділ повністю відображає положення, які сформульовані в дисертації.

Таким чином, провівши аналіз даної дисертаційної роботи, можу дійти до висновку, що мета та виставлені завдання в ході виконання дослідження були виконані, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Результати дисертаційної роботи викладені у 6 висновках, вони логічні, обґрунтовані і достовірні, є завершенням поставлених завдань дослідження. У вступній частині висновків оцінено стан виконаної роботи.

Додатки представлені списком публікацій здобувача та актами впровадження.

Зауваження та недоліки дисертаційної роботи

Мені імпонує зміст і стиль викладу матеріалу в дисертаційній роботі Фороса Анатолія Ілліча. Здобувач виконав велике за обсягом і аналізом дослідження, його робота є унікальною і актуальною. Принципових недоліків у дисертації мною не виявлено, але є такі зауваження:

В огляді літератури дисертант інколи занадто деталізує окремі наукові положення інших авторів. Трапляються поодинокі застарілі джерела літератури, без яких цінність дисертації не знизилася б та що дозволило б дещо скоротити об'єм основного тексту. На мою

думку методу підготовки гістологічних препаратів слід подавати більш об'ємно. У тексті дисертації трапляються поодинокі стилістичні та друкарські помилки (С. 24, 25, 40, 45, 75, 102, 106, 109, 129).

Вказані побажання та зауваження не зменшують теоретичного значення та науково-практичної цінності дисертаційної роботи і не перешкоджають загальному позитивному враженню від роботи.

В процесі ознайомлення з роботою до Фороса Анатолія Ілліча виникли запитання, на які хотілося б почути відповіді:

1. Чому в ході ортопедичного лікування наркозалежних пацієнтів використано саме незнімні конструкції?

2. Які Ви виділили загальні принципи розробленої цільової програми корекції наявних парафункцій та патологічних змін стоматологічного статусу у наркозалежних пацієнтів?

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Слід зауважити, що згідно експертного висновку комісії ДВНЗ «Ужгородський національний університет» про проведення експертизи на наявність плагіату, унікальність даної роботи становить 92,27 %. Отже текст представленої наукової роботи є оригінальним.

Повнота викладу основних положень, висновків та рекомендацій

Результати дисертаційної роботи відображені у 13 наукових працях. Основні результати дослідження висвітлені у 4 публікаціях: 2 статті у журналах, що входять до переліку наукових фахових видань України, 1 публікація у виданні, що індексуються у наукометричній базі Scopus, 1 публікація у виданні, що індексуються у наукометричній базі Web of Science. Основні положення дисертаційної роботи обговорені на 7 науково-практичних конференціях. Також опублікована 1 стаття в періодичному науковому виданні України та 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави. Отже, 4 публікації відповідають вимогам п.11

«Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року (зі змінами).

Висновок щодо відповідності дисертації вимогам «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії»

Дисертаційна робота Фороса Анатолія Ілліча на тему: «Оцінка стоматологічного статусу наркозалежних пацієнтів з парафункціями зубо-щелепового апарату в ході ортопедичного протезування незнімними конструкціями» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею. За актуальністю обраної теми, об'ємом проведених досліджень, науковою новизною та практичною значимістю отриманих результатів відповідає вимогам дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 221 – «Стоматологія» згідно з п.10 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року (зі змінами), сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я», за спеціальністю 221 – «Стоматологія».

Офіційний опонент, завідувач кафедри
терапевтичної стоматології Івано-Франківського
національного медичного університету,
доктор медичних наук, професор

ГЕРЕЛЮК В.І.

